

Karolina OWCZAREK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0002-9809-5778

Techniki manipulacji wykorzystywane przez polskie media państwowe: studium przypadku ofensywy talibów w Afganistanie

Streszczenie: Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie jakimi technikami manipulacji posługiwały się media publiczne w Polsce podczas prezentowania informacji o ofensywie Talibów w Afganistanie. Do przeprowadzenia badania wykorzystano jakościową analizę źródeł, aby zebrać dane konieczne i wystarczające do odpowiedzenia na pytania badawcze, które są następujące: Jak media publiczne przedstawiały ofensywę Talibów w Afganistanie? Jakie techniki manipulacji były wykorzystywane? Niniejszy artykuł rozpoczyna się od prezentacji kontekstu badania, w którym to przedstawiona zostaje definicja nadawcy publicznego oraz jego misji. Następnie uzasadniony zostaje wybór pola badawczego oraz przedstawione narzędzie teoretyczne jakim jest typologia technik manipulacji. Następnie wyjaśnione zostają założenia metodyczne oraz przeprowadzona zostaje analiza jakościowa zawartości. Przeprowadzona analiza ukazuje, iż celem telewizji publicznej nie było sfalszowanie informacji dotyczących samych wydarzeń dziejących się w Afganistanie. Posługiwanie się technikami manipulacji miało na celu dyskredytację decyzji podejmowanych przez rząd Stanów Zjednoczonych, ocieplanie wizerunku polskiego rządu, a także byłego prezydenta USA. Ponadto techniki te były wykorzystywane do zniechęcenia Polskich obywateli do uchodźców z Afganistanu, a także ukazania ich jako niebezpiecznych.

Słowa kluczowe: Afganistan, ofensywa Talibów, manipulacja, propaganda, media państwowe, telewizja

Uwagi wstępne

Dlaczego rzetelne przekazywanie informacji jest tak istotne dla społeczeństwa? Jaki wpływ na demokrację ma sposób przekazywania wiadomości przez media publiczne? Jakie środki manipulacji wykorzystują media państwowe? Jakimi motywami kierują się niniejsze media korzystając z technik wywierania wpływu? W artykule podjęto refleksje na temat wykorzystywania technik manipulacji w przekazie telewizyjnym oraz internetowym podczas trwania ofensywy Talibów w Afganistanie przez media państwowe, które reprezentuje spółka akcyjna Telewizji Polskiej. Na wstępie należy wyjaśnić definicję nadawcy publicznego. Jak wynika z ustawy o Radiofonii i Telewizji nadawcą publicznym nazywamy podmiot, który realizuje misję publiczną poprzez przekazywanie wiadomości oraz emitowanie programów o innym charakterze w sposób bezstronny, pluralistyczny, wyważony i niezależny; powinien cechować się również wysoką jakością niniejszego przekazu (Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r.). Spełnienie niniejszych warunków powinno być dla mediów publicznych podstawą do funkcjonowania w demokratycznym świecie. Niemniej jednak nie zawsze to co wynika z deklaracji politycznych i aktów prawnych znajduje swoje odzwierciedlenie w rzeczywistości. W Polsce jednym z nadawców publicznych jest Telewizja Polska S.A., na której to kanałach niniejszy artykuł koncentruje uwagę. Wcześniej prowadzone już badania na tym medium między

innymi przez Joannę Rak wykazały, że TVP nie jest rzetelnym i bezstronnym medium co jest dobrą podstawą do uzasadnienia wyboru pola badawczego (Rak, 2021, s. 171; 2020). Ponadto jako uzasadnienie wyboru w dalszej części artykułu przytoczone zostaną badania dotyczące wolności prasy na świecie, w których to Polska w przeciągu ostatnich kilku lat spadła o ponad 40 miejsc.

W niniejszym artykule zostaną przedstawione wyniki badania w jakim stopniu telewizja publiczna podczas ofensywy Talibów w 2021 w Afganistanie wykorzystywała techniki manipulacji oraz jakie były cele stosowania tych środków. Artykuł ten koncentruje się na analizie źródeł internetowych (strony TVP oraz TVP INFO), a także materiałów dostępnych na platformach VOD Telewizji Polskiej.

Wojna w Afganistanie toczona była od 2001 roku, gdzie najważniejszymi stronami konfliktu były USA, Talibowie oraz NATO. Na przestrzeni lat, podczas których toczyły się działania militarne, ale również i negocjacje polityczne, w 2020 roku wypracowano porozumienie, na mocy którego wojna się nie zakończyła, ale ówczesny Prezydent Stanów Zjednoczonych Donald Trump zadeklarował wycofanie się wojsk Amerykańskich z Afganistanu (Kugiel, 2020). Takową decyzję potwierdził również jego następca – Joe Biden. Talibowie, korzystając z okazji wycofywania się międzynarodowych wojsk, rozpoczęły ofensywę już w maju 2021 roku, zakończoną sukcesywnym dla nich przewrotem w połowie sierpnia, kiedy to zdobyli Kabul i stali się władzami nieuznanego przez społeczność międzynarodową Islamskiego Emiratu. Jak niniejsze wydarzenia były przedstawiane przez polskie media państwowe? Czy podczas przedstawiania tych wydarzeń państwowe media publiczne stosowały techniki manipulacji? Jeśli tak, to warto zadać pytanie, jakie to były techniki i jakie były cele ich stosowania?

Techniki manipulacji w przekazie medialnym: narzędzie teoretyczne

Poza terminem nadawcy publicznego istotnym wyjaśnienia jest termin „manipulacja”, który to pomimo posiadania dużej ilości definicji ze względu na obecność w różnych dziedzinach naukowych takich jak psychologia, socjologia, dziennikarstwo i wiele innych, sprowadza się do jednego: są to celowe działania ludzi, które mają za zadanie wpłynąć na osobę (również jej myślenie) w taki sposób, aby manipulowana osoba nie zdawała sobie z nich sprawy (Grzywa, 2010, s. 6). Natomiast technikami manipulacji nazywane będą dalej wszelkie działania mające na celu wywieranie wpływu na odbiorcę w taki sposób, aby oglądając przekaz, nie będąc świadom istnienia niniejszych technik, przyjmować go bezkrytycznie.

Od 2015 roku, kiedy to Prawo i Sprawiedliwość wygrało wybory parlamentarne, a Prezydentem RP został Andrzej Duda – kandydat powyższej partii, Polska notuje coroczny spadek w rankingu krajów, które charakteryzują się najwyższym wskaźnikiem wolności prasy, zajmując obecnie 64 miejsce (RSF, 2022). Warto wspomnieć, iż w roku 2015 zajmowaliśmy miejsce 18, co oznacza spadek o 46 miejsc w przeciągu zaledwie 6 lat. Niniejszy ranking pomimo tego, że zatytułowany jest ang. Press Freedom Index bierze pod uwagę również inne media działające w przestrzeni publicznej w tym telewizję oraz Internet. A kryteriami oceniania są: pluralizm, niezależność mediów, środowisko medialne i autocenzura, ramy prawne, przejrzystość oraz jakość infrastruktury

wspierającej produkcję wiadomości i informacji (RSF, 2022). To właśnie wolność słowa oraz mediów jest jedną z podstaw funkcjonowania demokratycznego państwa, ponieważ pozwala ona widzieć obywatelowi świat taki jakim jest, a nie takim jaki próbuje przekazać nam nadawca.

W dzisiejszych czasach większość informacji zarówno tych dotyczących swojego kraju, jak i tych o przestrzeni międzynarodowej, czerpana jest przez obywateli ze źródeł internetowych oraz telewizji. W kwartalnych raportach sporządzanych przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji kanał informacyjny TVP INFO w drugim oraz trzecim kwartale roku 2021 zajmował szóste miejsce pod względem udziału w rynku telewizyjnym. Natomiast kanał pierwszy emitujący codzienne „Wiadomości” Telewizji Polskiej charakteryzował się największym udziałem. Co może sugerować, że przekazywane przez niniejsze stacje informacje trafiały do liczного grona odbiorców. Stąd też istotnym jest rozpoczęcie refleksji nad tym jak przekazywane były informacje w tamtym okresie i czy faktycznie wykorzystywane były techniki manipulacji, a jeśli tak to w jaki sposób były one widoczne.

Techniki manipulacji są to środki, które nadawca wykorzystuje, aby zmanipulować odbiorcę i wpłynąć na jego odbiór przekazywanej informacji. Są one wykorzystywane nie tylko w przekazie medialnym, ale również w życiu codziennym. Stąd też literatura wykorzystana do utworzenia typologii nie ogranicza się do literatury na temat manipulacji w mediach, gdyż stosowalność innych technik jest również widoczna.

Pierwszą z najpopularniejszych technik jest „językowe ukształtowanie świata” (Bolek, 2011, s. 130). Niniejsza technika polega na wykorzystaniu zabiegów językowych takich jak uogólnianie, używanie metafor oraz porównań, a także stosowaniu poszczególnych (nacechowanych negatywnie lub pozytywnie w zależności od intencji) słów, celem wpłynięcia na odbiorcę i wywołania u niego konkretnych emocji.

Kolejną wysoce używalną techniką manipulacji jest „framing”, czyli umiejscawianie informacji w pewnych ramach interpretacyjnych, celem wpłynięcia na odbiór danego przekazu (Bolek, 2013, s. 132). Może być to realizowane w telewizji za pomocą umiejscawiania obrazów i dodawania do nich charakterystycznych pasków informacyjnych lub też komentarza czy też na stronie internetowej publikację konkretnych zdjęć z chwytliwym tytułem, dzięki czemu odbiorca przyjmuje daną informację, filtrując już przez pewne ramy interpretacyjne.

Inną popularną techniką manipulacji jest gatekeeping, który polega na pewnym filtrowaniu informacji i udostępnianiu publiczności tylko tych wiadomości, które zgadzają się z kreowaną narracją przez nadawcę (Bolek, 2013, s. 136). Niniejsza technika może być stosowana w różny sposób, między innymi poprzez publikację sondaży wpasowujących się w kreowany obraz świata lub też publikację tylko wybranych elementów danej informacji (Klepka, 2019, s. 601).

Jedną z najpopularniejszych technik stosowanych w propagandzie medialnej jest tak zwany porządek dnia, czyli agenda-setting (Bolek, 2013, s. 136). Niniejsza technika pozwala na ingerencję w hierarchię ważności widza poprzez emitowanie „najważniejszych” wiadomości na początku. Może charakteryzować się też specyficznym ułożeniem informacji, poprzez przekazywanie jednej wiadomości po drugiej, dzięki czemu widz, może wywnioskować, iż niniejsze wiadomości są w jakiś sposób od siebie zależne.

Jako jedną z technik manipulacji obecnych w mediach od bardzo długiego czasu należy wymienić „wykorzystywanie ekspertów”. Niniejsza technika widoczna jest zarówno w reklamach, jak i w przekazach informacyjnych. Technika ta polega na przedstawieniu zdania osoby, która jest ekspertem lub też w ten sposób jest przedstawiona (Cialdini, 2018, s. 225). W obu przypadkach cel jest taki sam – sprawić, że przekaz będzie bardziej wiarygodny, ponieważ informację przekazuje specjalista w danej dziedzinie.

Zwielokrotnianie przekazu, czyli publicity jest techniką manipulacji, która jak sama nazwa wskazuje polega na zwiększeniu kontaktu odbiorcy z przekazywaną informacją (Bolek, 2013, s. 136). Odbiorca spotykający się z informacją emitowaną bardzo często, jest w stanie szybciej ją polubić i przyjąć za prawdziwą. Przy czym istotnym podkreśleniem jest, że wykorzystanie niniejszej techniki nie ma na celu polubienia przez odbiorcę przekazu, a przyjęcia w nim zawartych poglądów lub też informacji za prawdziwe.

Spółeczny dowód słuszności jest techniką manipulowania również wykorzystywaną zarówno w życiu, reklamach, jak i w przekazach informacyjnych. Polega ona na utożsamieniu się z osobą, która przekazuje nam informację na dany temat, ponieważ jest takim samym przeciętnym obywatelem jak odbiorca (Cialdini, 2018, s. 11). Ta technika ma zastosowanie podczas prowadzenia i publikowania sondaży zarówno tych internetowych, jak i tych przeprowadzanych na ulicy. Niniejsza technika może być wykorzystywana do kształtowania opinii na dany temat.

Manipulowanie obrazem, czyli ingerencja zarówno w obraz dynamiczny (nagrania audiowideo) jak i statyczny (fotografie) jest bardzo popularną techniką manipulacji widoczną w mediach (Grabianowska, 2007, s. 128). Niniejsza technika polega na specyficznym kadrowaniu (tak, aby pokazać tylko tę część danego transmitowanego wydarzenia, którą nadawca chce przekazać), ale także na podkładaniu komentarza, ścieżki dźwiękowej, upiększaniu czy też edytowaniu. W dzisiejszych czasach techniki istnieje wiele możliwości technicznych pozwalających na edytowanie takich obrazów, co daje możliwość szerokiego wykorzystania tej techniki w mediach celem wykreowania rzeczywistości.

Technika wykorzystywanego nośnika propagandy zaczerpnięta została z książki o socjotechnikach wykorzystywanych w służbie w Policji. Niniejsza technika charakteryzuje się przekazywaniem informacji, które społeczeństwo chce usłyszeć, czyli dopasowywanie przekazu i publikacja takich informacji, której ludzie w pewien sposób oczekują. Wszystko po to, aby poczuć się bezpieczniej z posiadaną informacją. Technika ta współwystępuje z techniką informacji pożądaney, czyli takiej, która dopasowana jest do pragnień i interesów odbiorcy (Krzyżna, Cichorz, Misiuk, 1998, s. 73).

Innymi technikami, które mogą być stosowane w przekazywaniu informacji w środkach masowego przekazu są między innymi prowokacje, moralizatorstwo, ośmieszanie ludzi i sytuacji, a także upowszechnianie stereotypów (Motylińska, 2018, s. 424). Techniki te używane są zgodnie z ich nazwami i polegają między innymi na zdyskredytowaniu danej osoby czy też skompromitowaniu wydarzenia. Pouczaniu poprzez moralizowanie i komentowaniu tego w odniesieniu do danej sytuacji. Niniejsze techniki jednak nie mogą istnieć bez technik takich jak framing czy też manipulowanie słowem lub obrazem, bo to właśnie dzięki nim nadawcy są w stanie wykorzystać te techniki. Jeśli chodzi o upowszechnianie stereotypów, to może ono charakteryzować się odwoływaniem do ważnych dla społeczeństwa elementów takich jak jedność narodowa, wspólna religia czy też kultura, co przy temacie niniejszego artykułu może wykazywać bardzo dużą stosowność.

Wszystkie wyżej wymienione techniki mogą łączyć się ze sobą i współwystępować, niemniej jednak część z nich może być stosowana całkiem samodzielnie. Nie ma jednak wątpliwości, że stosowanie ich w przekazie medialnym jest nastawione na wywarcie wpływu na opinię oraz myślenie odbiorcy w taki sposób, aby był on w stanie przyjąć dane informacje za prawdziwe i zgodzić się z przedstawianymi poglądami. Niniejszy katalog technik manipulacji nie jest zamknięty i może zostać uzupełniony o dodatkowe techniki manipulacji. Niniejsze techniki zostały skompletowane na podstawie pisania innej pracy dotyczącej manipulacji w telewizji publicznej, dla której wykazały się wysoką stosowalnością i użytecznością.

Założenia metodyczne badania

Do przeprowadzenia badania zostanie wykorzystana analiza źródeł, która pozwoli na rozwiązanie problemów badawczych. Technika ta została wybrana ze względu na pole badawcze jakim jest przekaz emitowany przez TVP INFO oraz kanały informacyjne TVP od momentu rozpoczęcia ofensywy Talibów do października 2021 roku. Niniejsza analiza będzie przeprowadzona na źródłach internetowych TVP, do których zaliczamy: VOD TVP, a także oficjalną stronę tvp.info oraz strony internetowe programów informacyjnych takich jak „wiadomości” oraz „panorama”. Wykorzystanie techniki jakościowej analizy zawartości wiąże się najpierw z zapoznaniem z literaturą dotyczącą telewizji publicznej, ale także manipulacji. Analiza będzie polegała na identyfikacji tekstów, które zawierają bezpośrednie nawiązanie do ofensywy talibów, jej skutków, decyzji podejmowanych przez rząd Polski oraz USA, a także inne państwa zaangażowane w misję pokojową w Afganistanie. Niniejsze informacje wyszukiwane będą na wcześniej wymienionych stronach za pomocą *hashtagów*: Afganistan, Talibowie, ofensywa Talibów. Następnie polegała będzie na czytaniu artykułów oraz oglądaniu programów emitowanych w czasie trwania ofensywy Talibów i zaraz po jej zakończeniu i zestawianiu ich z technikami manipulacji przedstawionymi w części teoretycznej. Analiza ta ma za zadanie odpowiedzieć na zadane pytania badawcze jakimi są: Jak media publiczne przedstawiały ofensywę Talibów w Afganistanie? Jakie techniki manipulacji były wykorzystywane? Analizowane przykłady będą jak najbardziej skrajnymi przykładami, celem ukazania skali manipulacji zachodzącej w tej telewizji. Ostatni etap analizy będzie polegał na raportowaniu procesu analizy, a także ukazaniu jej wyników. Jako narzędzie teoretyczne zostanie wykorzystana wyżej przedstawiona typologia technik manipulacji.

Wyniki badania

Manipulacja słowem zarówno w Internecie, jak i telewizji, jest jedną z najprostszych do zastosowania technik, ponieważ należy tylko znaleźć odpowiednio nacechowane słowo, bądź też wystarczy umieścić jakąś wypowiedź wyjętą z kontekstu wpasowującą się w narrację, którą jako nadawcy chcielibyśmy przekazać. W przypadku TVP INFO wykorzystanie niniejszej manipulacji jest bardzo widoczne na stronie internetowej.

„Clickbaitowe” nagłówki przekierowujące do artykułów pojawiają się co kilka chwil. Redaktorzy niniejszego portalu internetowego używają nacechowanych emocjonalnie słów (między innymi „problem”) celem przedstawienia migrantów z Afganistanu jako niosących zagrożenie i zniszczenie (JMK, KF, 2021). Ponadto pojawiały się niepełne nagłówki sugerujące jakoby Polska miała zapewnić pomoc obywatelom uciekającym od wojny – „wizy humanitarne dla osób...” (główny nagłówek); „Talibowie poinformowali o zajęciu Kabulu” – podpis pod nagłówkiem (KO, MG, 2021). Jednak po kliknięciu w artykuł wyjaśnione zostaje, że uprawnionych do otrzymania niniejszych wiz jest zaledwie 45 osób i wynikają one z zobowiązań sojuszniczych. Ucinanie wypowiedzi i wstawianie ich jako chwytliwych nagłówków budujących niepewność i nieprzekazujących informacji w całości, a wręcz sugerujących inną kontynuację niżeli to co zostało zawarte w artykule było często stosowaną techniką przez TVP INFO. Kolejnym tego przykładem jest artykuł o nagłówku „Talibowie: Wojna w Afganistanie się...” do czego dołączone zostało zdjęcie mężczyzn z bronią na samochodzie wojskowym (RT, MNIE, 2021). Niniejszy nagłówek sugeruje zupełnie inną treść artykułu niżeli jest rzeczywistość zaprezentowana. Manipulacje słowne pojawiały się również poprzez używanie porównań „Afganistan jak Sajgon” kiedy to redaktorzy TVP INFO porównali ewakuację obywateli Zachodu do ewakuacji obywateli Stanów Zjednoczonych z Sajgonu. Równocześnie była tu użyta technika ośmieszania osób, która miała za zadanie zdyskredytować ówczesnego Prezydenta Joe Bidena w oczach Polskich obywateli. W artykule nie jest wspomniane, iż tę decyzję podjął były Prezydent Stanów Zjednoczonych Donald Trump, niemniej jednak wspomniane były jego słowa krytykujące wycofywanie Amerykańskich jednostek z Afganistanu i nazywanie niniejszych wydarzeń „jedną z największych porażek Ameryki w historii”. Podsumowując, niniejsza technika używana była do osiągnięcia kilku różnych celów. Przede wszystkim zniechęcenia Polaków do imigrantów z tego kraju, przedstawiania ich jako niebezpiecznych i zagrażających kulturze Europejskiej. Ponadto, ośmieszania Prezydenta Stanów Zjednoczonych i ukazywania go jako nieradzącego sobie z sytuacją, pobocznymi celami było między innymi ukazanie Polskiego rządu w dobrym świetle, jako organizatorów ewakuacji Polskich obywateli z Afganistanu podczas ofensywy Talibów.

Wykorzystywanie ekspertów od wielu lat cieszy się popularnością w środkach masowego przekazu, ponieważ uznawani są oni za pewien autorytet, którego wartości czy poglądy łatwiej jest przyjąć przeciętnemu człowiekowi, ponieważ w teorii posiadają oni dużą wiedzę na tematy, na które się wypowiadają. W telewizji publicznej te autorytety podczas ofensywy Talibów w Afganistanie posłuży jako swego rodzaju „straszak”. Wypowiedzi niniejszych ekspertów w większości dotyczyły walk, ale pojawiały się również tam, gdzie była mowa o uchodźcach. Starano się ich przedstawić jako zagrożenie dla Europy. Niemniej jednak często pojawiały się „clickbaitowe” nagłówki nieujawniające tego, czego wypowiedź dotyczy. Tak też było z wypowiedzią Profesora z Uniwersytetu Warszawskiego. Nagłówek brzmiał „Ekspertka o sytuacji w Afganistanie: zagrożenie terroryzmem wzrośnie...”, jednak po kliknięciu w artykuł można było przeczytać, że zagrożenie to dotyczy głównie Afganistanu, a niniejsza wypowiedź była komentarzem do działań Talibów (IK, KF, 2021). Pojawiały się również inne artykuły o podobnych chwytliwych tytułach. Zadawane im pytania miały na celu wywołanie niepokoju w związku z ewentualną migracją obywateli Afganistanu.

Framing jest również jedną z najłatwiejszych technik manipulacji do zastosowania w przekazie medialnym. Ponieważ wystarczy znaleźć odpowiedni obrazek lub też podpis całej sytuacji i do dalszego tekstu podchodzi się zupełnie inaczej, przez wcześniej zaadaptowane bodźce. Za pomocą właśnie tej techniki TVP INFO próbowało zdyskredytować uchodźców z Afganistanu podczas trwającej tam wojny. Artykuły dotyczące imigrantów z Afganistanu często posiadały zdjęcia, na których widoczni byli tylko dorośli mężczyźni, zazwyczaj w grupach i o charakterystycznych cechach wyglądu takich jak broda (co może być odwołaniem do stereotypu) (Osowski, 2021). Zastosowanie takich ram interpretacyjnych pozwala na naprowadzenie czytelników, że uciekający to stereotypowi „terrorysty”. TVP INFO w swojej narracji próbowało również przedstawić inne rządy jako nieradzące sobie z sytuacją. Zestawiano słowa „negocjacje” ze zdjęciami przedstawicieli Talibów, pomimo iż w artykule było zawarte, który przedstawiciel danego kraju chce negocjować i dlatego to sam opis oraz zdjęcie dołączone do artykułu ponownie może wzbudzić negatywne emocje w stosunku do niniejszego rządu, ponieważ chcą negocjować z terrorystami, którzy zawładnęli Afganistanem (Petrovic, 2021). Reasumując, niniejsza technika wykorzystywana była zarówno do dyskryminacji migrantów z Afganistanu, ale również ośmieszenia poszczególnych rządów Zachodu oraz administracji w Stanach Zjednoczonych, przy czym w wielu artykułach pochwalane były słowa Donalda Trumpa – byłego Prezydenta USA.

Gatekeeping jest techniką trudniejszą do zastosowania w szczególności, kiedy istnieje pluralizm mediów, a informacje można czerpać z wielu źródeł. Niemniej jednak, nie jest tak, że jest ona niemożliwa do wykorzystania. Manipulacje za pomocą tej techniki mogą zachodzić na różnych płaszczyznach. Przykładem tego może być użycie przez TVP INFO sondaży na temat poparcia Joe Bidena po wycofaniu wojsk z Afganistanu oraz oceny Amerykanów jego decyzji (PO, MNIE, 2021). Portal opublikował sondaże, które wpasowały się w narrację zdyskredytowania Prezydenta Stanów Zjednoczonych, pomijali oni jednak inne wyniki sondaży, które choć prowadzone w tym samym czasie, a ich wyniki podobne, to mniej uderzające w urzędującego Prezydenta (Rakich, 2021). Jedną z form gatekeepingu może być również wybiórcze publikowanie informacji. Właśnie za pomocą tej techniki tak jak w przypadku wcześniej użytych technik próbowano w jak najgorszym świetle przedstawić działania innych Zachodnich rządów i niezadowolone obywateli z ich działalności (FA, MNIE, 2021).

Agenda-setting, czyli porządek dnia był wykorzystywany w przekazie telewizyjnym między innymi do umocnienia wizerunku polskiego rządu w czasie kryzysu w Afganistanie. Niniejsza technika najbardziej uwidoczniła jest w „Wiadomościach”, kiedy to na samym początku puszczone były obrazy z Kabulu, podkreślone zostało niebezpieczeństwo ewakuacji, ukazano również walki na ulicach. Po tych obrazach pojawiły się wypowiedzi o nadziei ewakuowania cywilów z Afganistanu przez rząd USA, po czym podano informację, iż polski rząd zorganizował udaną ewakuację jednej polki oraz afgańskich współpracowników polskiego kontyngentu z tego miejsca (Inquiry, 2021a). Niniejsza technika była również wykorzystywana do ośmieszania prezydenta Stanów Zjednoczonych, informacje układane były w ten sposób, aby jak najbardziej potępić decyzję podjętą przez Joe Bidena, a przy okazji wzmocnić wizerunek jego poprzednika Donalda Trumpa (Inquiry, 2021c).

Zwielokrotnianie przekazu jest techniką manipulacji wykorzystywaną przez TVP INFO często, czego przykładem są nieustannie powtarzające się artykuły na stronie internetowej. Zazwyczaj publikowane są one w bardzo krótkim odstępie czasowym (w przeciągu jednej lub dwóch godzin) i zawierają dokładnie taką samą treść, zdarza się jednak, że nagłówki nieco się różni. Artykuły najczęściej zawierają nagranie – fragment z TVP, TVP INFO oraz opis z komentarzem, a ich powielenie zawiera tylko nagranie. Przykładem wykorzystania niniejszej techniki, ponownie stał się artykuł mający na celu zdyskredytować Prezydenta Stanów Zjednoczonych Joe Bidena (MG, MNIE, 2021). Podobnie jak w przypadku stosowania wcześniejszych technik, tutaj również TVP chciało uwydatnić działania rządu na rzecz ewakuacji z Afganistanu. Ponownie pojawił się artykuł z zawartością wideo, a niedługo później artykuł z opisem pozytywnie zakończonej ewakuacji (AB, KF, 2021). Niniejsza sytuacja powtórzyła się po wylądowaniu polskiego samolotu z ewakuowanymi na lotnisku w Warszawie (JMK, 2021).

Społeczny dowód słuszności wykorzystywany był za pomocą publikowania sondaży na temat wycofywania wojsk z Afganistanu przez Stany Zjednoczone, a także za pomocą badań prowadzonych na temat poparcia Prezydenta Joe Bidena. Jak wcześniej zostało wspomniane w niniejszym artykule, TVP INFO zaczerpnęło wyniki z jednego z wielu sondaży prowadzonych na temat poparcia dla Prezydenta Joe Bidena, tego który najlepiej wpasował się w narrację prowadzoną od początku ofensywy Talibów w Afganistanie. Mianowicie jak największe potępienie Prezydenta USA, krytykowanie jego polityki i administracji (Osowski, MNIE, 2021). Ponadto publikowane były sondaże dotyczące uchodźców, celem ukazania, iż w innych krajach europejskich obywatele obawiają się migracji uciekinierów z Afganistanu. Niniejsza technika współwystępowała z manipulacją słowem, ponieważ użyte słowa „obawiają się” nacechowane są negatywnie, jednak artykuł zawiera sondaż z zupełnie innym pytaniem, ponieważ dotyczącym oceny ewentualnego przygotowania Niemiec na przyjęcie uchodźców z Afganistanu (FA, MNIE, 2021). W ten sposób TVP INFO próbowało wzbudzić niechęć do uchodźców w obywatelach Polski w sytuacji ewentualnego przymusu ich przyjęcia. Podsumowując, nie inaczej niżeli w przypadku poprzednich technik, służyły one do dyskredytacji ówczesnego Prezydenta Stanów Zjednoczonych, zniechęcenia obywateli Polski do uchodźców, a także poprawy wizerunku Donalda Trumpa w oczach Polaków.

Manipulowanie obrazem jest techniką, która wymaga z pewnością poświęcenia większej ilości czasu, ponieważ należy odpowiednio skadrować, przyciąć, zmontować dane nagranie, tak aby widz niczego nie podejrzewał. Niemniej jednak jest efektywną techniką manipulacji, której wykrycie może stanowić problem. Niniejsza technika nie inaczej jak w przypadku użycia poprzednich środków prowadziła do dyskredytacji Joe Bidena w oczach odbiorców, na jednym z nagrań można zauważyć, że zaraz po zadanych pytaniach przez obywateli Afganistanu puszczonej w Panoramię pojawił się komentarz „na podobne pytania dziennikarzy... Joe Biden nie chciał odpowiedzieć” towarzyszący obrazowi, kiedy to Joe Biden po wygłoszeniu uwag na temat sytuacji w Afganistanie wychodzi z sali (Inquiry, 2021c). Wartym wspomnienia jest, że z materiałów dostępnych na stronie Białego Domu wynika, że nie na wszystkich mowach Prezydent odpowiada na pytania. Niemniej jednak takie dopasowanie obrazu do komentarza powoduje odbiór Prezydenta Joe Bidena jako osobę lekceważącą powagę sytuacji, której nie interesują dalsze losy Afganistanu. Niniejsza technika była również wykorzystywana celem

wzmocnienia dobrej opinii na temat byłego Prezydenta Stanów Zjednoczonych, jego zdjęcie w czapce „*make America great again*” zestawione zostało z nagłówkiem „W oczach całego świata wyglądamy jak głupcy. Donald Trump o decyzjach Bidena”. Dobre zdjęcie z pewnością nie jest przypadkowy, ponieważ na nim Donald Trump wygląda na pewnego siebie przywódcę, który niesie idee dla Stanów Zjednoczonych wypisaną na swojej czapce z flagą Ameryki.

Technika wykorzystywanego nośnika propagandy wykorzystywana była wielokrotnie, a jej celem było głównie ukazanie w jak najlepszym świetle działań polskiego rządu. Oczekowaną informacją w niniejszej sytuacji kryzysowej, jaką była ofensywa Talibów w Afganistanie, była informacja o Polakach przebywających w tym kraju. TVP oraz TVP INFO, wielokrotnie publikowało i zaznaczało, że Polacy zostali ewakuowani. Niniejsza technika występowała w połączeniu z techniką zwielokrotniania przekazu, tak więc czytelnik czy też widz na bieżąco, a wręcz nadmiernie był informowany co do ewakuacji Polaków oraz naszych współpracowników z Afganistanu. Ponadto zaznaczane było, że Polska jako sojusznik NATO ewakuuje również wielu międzynarodowych pracowników różnych instytucji, a także zasugerowano jakoby Sojusz Północnoatlantycki wzorował się na Polskich ewakuacjach, ponieważ są tak dobre. Reasumując w obliczu tak tragicznych wydarzeń, które miały miejsce w Afganistanie w 2021 roku, TVP INFO starało się ukazać jak dobrze rząd dba o obywateli Polski przebywających na zagrożonym terenie, ale również o sojuszników, wszystko to miało na celu utwierdzenie widza, że rząd robi co tylko w jego mocy, aby zapewnić bezpieczeństwo.

Ośmieszanie pojawiało się już we wcześniej wymienianych technikach manipulacji, to właśnie one służyły do tego, aby ośmieszyć Prezydenta Joe Bidena i jego decyzję podjętą na temat działań w Afganistanie. Niemniej jednak pojawiały się artykuły, które zawierały treści bezprecedensowo uderzające w urzędującego Prezydenta USA. Przykładem tego jest fragment „wbrew realiom i zdrowemu rozsądkowi”, który dotyczy decyzji wycofania wojsk z Afganistanu. Tutaj pojawia się również agenda-setting, która to przejawia się w ułożeniu tekstu. Najpierw negatywny komentarz dotyczący działań Joe Bidena, ośmieszenie go, a zaraz po tym wypowiedź byłego Prezydenta USA, który wypowiada się co by zrobił, gdyby był Prezydentem i poparcie ze strony redakcji tych słów. Ponadto były publikowane cytowane również wypowiedzi byłego Prezydenta Stanów Zjednoczonych, w których to Joe Bidena nazywał „głupkiem” (ŁZ, KOAL, 2021). Niniejsze techniki w takim połączeniu mają za zadanie obniżyć zaufanie do Joe Bidena, natomiast Donalda Trumpa przedstawić jako racjonalnego męża stanu i ukazać go w dobrym świetle polskiemu społeczeństwu. Odwoływanie się do stereotypów biorąc pod uwagę pole badawcze nie jest dużym zaskoczeniem dla czytelnika. Niniejsze manipulacje sprowadzały się do sugestii jakoby wszyscy obywatele uciekający z Afganistanu byli „terrorystami” chcącymi wprowadzić na Zachodzie swoje prawo oraz religię (MD, KF, 2021).

Wnioski końcowe

Podsumowując, należy wskazać, że media publiczne stosowały techniki manipulacji, jednak ich celem nie było ukazanie zdeformowanych wydarzeń w Afganistanie i klęski misji pokojowej. Same informacje dotyczące tego wydarzenia były przekazywane

w sposób obiektywny. Co jednocześnie nie wyklucza stosowania w dużym stopniu technik manipulacyjnych przez Telewizję Polską. Niemniej jednak techniki te stosowane były w innych celach, takich jak przede wszystkim dyskredytacja urzędującego Prezydenta Stanów Zjednoczonych Joe Bidena, a także jego administracji. Podważanie podejmowanych przez niego decyzji oraz ocieplenie wizerunku byłego Prezydenta USA w oczach Polskiego społeczeństwa. Ponadto techniki te służyły redaktorom TVP i TVP INFO do ukazywania jak najlepszej strony polskiego rządu oraz pochwalania ich działań podejmowanych w związku z niniejszą ofensywą. Wykorzystywane również były w celach zniechęcenia Polskiego społeczeństwa do przyjmowania migrantów z Afganistanu oraz tworzenia wokół nich pewnej „otoczki” niesienia zagrożenia dla Polski oraz Zachodu. Podczas prezentacji informacji dotyczących właśnie tych wiadomości niniejsze techniki przy ich znajomości widzialne były w dużym stopniu. Niniejsze konkluzje stanowią odpowiedź na postawione pytania badawcze.

Author Contributions

Conceptualization (Konceptualizacja): Karolina Owczarek

Data curation (Zestawienie danych): Karolina Owczarek

Formal analysis (Analiza formalna): Karolina Owczarek

Writing – original draft (Piśmiennictwo – oryginalny projekt): Karolina Owczarek

Writing – review & editing (Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie): Karolina Owczarek

Competing interests: The author have declared that no competing interests exist (Sprzeczne interesy: Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy)

Bibliografia

- AB, KF. (2021), *Samolot z ewakuowanymi z Kabulu wystartował z Uzbekistanu*, 18.08.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55421032/samolot-z-ewakuowanymi-polakami-i-wspolpracownikami-z-kabulu-wystartowal-w-srode-wieczorem-polskiego-czasu-z-uzbekistanu>, 23.04.2022.
- Bolek K. (2011), *Gotowa wizja świata, czyli mechanizmy perswazji, propagandy i manipulacji w służbie public relations*, w: *Manipulacja w mediach. Media o manipulacji*, pod. red. T. Gackowskiego, J. Dziedzic, Warszawa.
- Cialdini R. (2018), *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot.
- C-span (2021), *President Biden Remarks on Afghanistan Withdrawal Decision*, 16.08.2021, <https://www.c-span.org/video/?514113-1/president-biden-defends-afghanistan-withdrawal-decision>, 26.04.2022.
- FA, MNIE (2021), *Kłęska niemieckiej polityki wobec Afganistanu. Wyniki sondażu*, 17.08.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55398153/sondaz-nowe-badanie-afganistan-i-porazka-polityki-niemiec-niemcy-obawiaja-sie-uchodzcow>, 19.04.2022.
- Grabianowska K. (2007), *Manipulacja obrazem*, w: *Manipulacja, media, edukacja*, red. B. Siemienicki, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Grzywa A. (2010), *Manipulacja czyli poznaj mechanizmy psychologiczne wywierania wpływu*, Wydawnictwo Psychologia Sukcesu, Kraśnik.

- IK, KF (2021), „Zagrożenie terroryzmem wzrosło”. *Ekspert o sytuacji w Afganistanie*, 16.08.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55391014/ekspertka-dr-beata-gorka-winter-z-uniwrsytetu-warzawskiego-o-afganistanie-zagrozenie-terroryzmem-wzrosnie>, 22.04.2022.
- Inquiry (2021a), *Ewakuacja z Afganistanu*, 18.08.2021, wiadomości.tvp.pl, https://wiadomosci.tvp.pl/55417113/ewakuacja-z-afganistanu?_ga=2.174659179.879880126.1650371718-1195524903.1645521103, 23.04.2022.
- Inquiry (2021b), *Trump: Nasz kraj nigdy nie został tak poniżony jak w Afganistanie*, 18.08.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55413350/trump-nasz-kraj-nigdy-nie-zostal-tak-ponizony-jak-w-afganistanie>, 24.04.2022.
- Inquiry (2021c), *Sytuacja w Afganistanie*, 18.09.2021, panorama.tvp.pl, https://panorama.tvp.pl/55422156/sytuacja-w-afganistanie?_ga=2.5124602.879880126.1650371718-1195524903.1645521103, 19.04.2022.
- JMK (2021), *Ewakuowani Afgańczycy i Polacy z Kabulu wylądowali na Okęciu*, 18.08.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55424887/samolot-z-osobami-ewakuowanymi-z-afganistanu-wyladowali-w-warszawie>, 20.04.2022.
- JMK, KF (2021), *Kurz: Masowa migracja doprowadziła do ogromnych problemów w Europie*, 26.07.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55055238/kanclerz-austrii-masowe-ruchy-migracyjne-doprowadzily-do-ogromnych-problemow-w-europie>, 18.04.2022.
- Klepka R. (2019), *Manipulacja medialna*, w: *Vademecum bezpieczeństwa informatycznego*, red. O. Wasiuta, R. Klepka, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków.
- KO, MG (2021), *Premier: Wizy humanitarne dla osób, które współpracowały z Polską w Afganistanie*, 15.08.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55377139/premier-wizy-humanitarne-dla-osobktore-wspolpracowaly-z-polskaw-afganistanie>, 19.04.2022.
- Krzyżna I., Cichorz T., Misiuk A. (1998), *Komunikacja społeczna w policji*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno.
- Kugiel P. (2020), *Porozumienie USA z talibami*, 3.03.2020, pism.pl, https://pism.pl/publikacje/Porozumienie_USA_z_talibami, 18.04.2022.
- ŁZ, KOAL (2021), „Głupek”. *Trump o Bidenie w sprawie Afganistanu*, 11.09.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55814425/usa-byly-prezydent-usa-donald-trump-joe-biden-to-glupek>, 24.04.2022.
- MD, KF (2021), „W oczach całego świata wyglądamy jak głupcy”. *Trump o decyzjach Bidena*, 27.08.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55566349/najglupszy-ruch-w-historii-ameryki-trump-podsumowal-posuniecie-bidena-w-afganistanie>, 24.04.2022.
- MG, MNIE (2021), *Trump: Nasz kraj nigdy nie został tak poniżony jak w Afganistanie*, 18.08.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55412358/usa-donald-trump-nasz-kraj-nigdy-nie-zostal-tak-ponizony-jak-w-afganistanie>, 24.04.2022.
- Motylińska P. (2018), *Manipulacja informacją*, w: *Vademecum Bezpieczeństwa*, red. O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć, Wydawnictwo Libron, Kraków.
- Osowski P. (2021), *Fala Afgańczyków zaleje Europę? „Droga prosta. Wiele zależy od Rosji i talibów”*, 16.08.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55391750/czy-fala-afganczykow-zaleje-europe-marcin-mamon-o-sytuacji-w-kabulu>, 18.04.2022.
- Osowski P., MNIE (2021), *Fatalne sondáže Joego Bidena. „Próbował zaklinać rzeczywistość i mówić nieprawdę”*, 24.08.2021, <https://www.tvp.info/55510096/sondaz-ws-afganistanu-i-joe-bidena-amerykanie-zabrali-glos-komentuje-prof-tomasz-grosse>, 19.04.2022.
- Petrovic P. (2021), *Kabul jak Sajgon. Afgańska klęska Zachodu*, 16.08.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55390148/petar-petrovic-kabul-jak-sajgon-afganska-klaska-zachodu>, 19.04.2022.
- PO, MNIE (2021), *Sondaż z USA. Biden z rekordowo niskim poparciem*, 3.09.2021, tvp.info, <https://www.tvp.info/55680056/sondaz-amerykanie-ocenili-joe-bidena-sa-zawiedzeni>, 20.04.2022.

- Rak J. (2020), *Quasi-Militant Democracy as a New Form of Sacred in Poland during the Corona Crisis*, "Journal for the Study of Religions and Ideologies", 19(57).
- Rak J., (2021), *Framing Enemies by the State Television: Delegitimization of Anti-Government Protest Participants During the First Wave of the Pandemic in Poland*, "Journal of Contemporary Central and Eastern Europe", 29(2–3).
- Rakich N. (2021), *What Americans Think About The End Of The Afghanistan War And Biden's Handling Of It So Far*, fivethirtyeight.com, 20.08.2021, <https://fivethirtyeight.com/features/what-americans-think-about-the-end-of-the-afghanistan-war-and-bidens-handling-of-it-so-far/>, 19.04.2022.
- RSF (2022), <https://rsf.org/en/poland>, 19.04.2022.
- RT, MNIE (2021), *Talibowie: Wojna w Afganistanie się skończyła*, 16.08.2021, [tvp.info](https://www.tvp.info/55381526/rzecznik-talibow-oglosil-w-telewizji-al-jazeera-ze-wojna-w-afganistanie-sie-skonczylo), <https://www.tvp.info/55381526/rzecznik-talibow-oglosil-w-telewizji-al-jazeera-ze-wojna-w-afganistanie-sie-skonczylo>, 19.04.2022.
- Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 o radiofonii i telewizji, Dz. U. 1993, Nr 7 poz. 34.

Manipulation techniques used by the Polish state media: a case study of the Taliban offensive in Afghanistan

Summary

This paper aims to show what manipulation techniques were used by the public media in Poland when presenting information about the Taliban offensive in Afghanistan. The study uses qualitative source analysis to gather data necessary and sufficient to answer the research questions, which are: how did the public media present the Taliban offensive in Afghanistan? What manipulation techniques were used? This paper begins by presenting the context of the study, in which the definition of the public broadcaster and its mission are presented. Next, the choice of the research field is justified and the theoretical tool of typology of manipulation techniques is presented. Then, the methodological assumptions are explained and a qualitative content analysis is conducted. The analysis reveals that the aim of public television was not to falsify information on the events taking place in Afghanistan. The manipulation techniques were used to discredit the decisions made by the U.S. government, to improve the image of the Polish government, and of the former U.S. president. In addition, these techniques were used to discourage Polish citizens from refugees from Afghanistan, and also to show them as dangerous

Key words: Afghanistan, Taliban offensive, manipulation, propaganda, media state, television